

БОРАВАК ДЕЛЕГАЦИЈЕ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА ИЗ ЗАГРЕБА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ

Два најстарија правна факултета у земљи, Правни факултет у Загребу и Правни факултет у Београду, већ дуги низ година негују, што институционализовану, што неформалну сарадњу. Штавише, та два факултета су 1970. године тој својој сарадњи положили и правне основе закључивши „Споразум о сарадњи између правних факултета у Београду и Загребу“. Тим Споразумом утврђен је био само „минимални програм заједничке сарадње“, тј. облици сарадње којима су стране које су га закључиле придале значај „перспективног оквира који треба да пружи подстрек за изналажење нових, богатијих и плоднијих облика сарађивања“, с тим што ће два факултета користити „сваку прилику да договорену сарадњу продубе и прошире“.

Ипак, Споразумом је сарадња постављена доста чврсто и свестрано. Предвиђено је да два факултета образују сталну Комисију за међусобну сарадњу, у коју ће сваки сараднички факултет делегирати по два своја представника. Њен главни задатак је да се стара о остваривању свих облика уговорене сарадње и да проучава могућности проширивања те сарадње. У те сврхе Комисија има дужност да на почетку школске године подноси сарадничким факултетима на одобрење предлог плана за остваривање Споразума, тј. облика сарадње у њему утврђених, у перспективној школској години. Ради остваривања својих задатака, Комисија је била дужна да се састаје најмање два пута годишње, а о свом раду подносила је заједнички годишњи извештај сарадничким факултетима.

Сараднички факултети су се даље опоразумели да у оквиру својих администрација образују посебан реферат са задатком да обавља сталну службу узајамног обавештавања и прикупљања праће потребне за остваривање споразума о сарадњи и да евидентира све облике остваривања сарадње. И, напослетку, предвиђено је да се сваке школске године одрже репрезентативни сусрети сарадничких институција, наизменично у Београду и у Загребу. Наставници гости одржали би предавање из својих дисциплина за студенте слушаоце одговарајућег предмета на факултету домаћину, учествовали би у разговорима о наставним и научним питањима с колегама факултета домаћина, суделовали би у раду седница научно-наставних већа факултета домаћина и сл.

Споразумом су предвиђени и конкретни облици сарадње, који се крећу у распону од одржавања заједничких студијских саветовања о актуелним научним проблемима и организовања и спровођења заједничке последипломске наставе у неким научним областима преко размене предавача у току сваке школске године и ангажовања наставника сарадничког факултета у раду стручних комисија за избор наставника и сарадника на сарадничком факултету, комисија за оцену магистарских радова и докторских дисертација, па до међусобног обавештавања о свим кадровским променама у редовним интервалима (избор наставника и сарадника, унапређења у више звање, промене научних подручја и сл.) и редовном периодичном обавештавању о публикацијама својих наставника и сарадника, у коју сврху би сараднички факултети установили посебан изложбени простор на коме би биле изложене значајније публикације чланова сарадничког факултета. Два факултета су се међусобно обавезала да у току сваке школске године упуте на сараднички

факултет бар једног асистента ради студијског боравка у трајању од најмање 15 дана. Исто тако, они ће сарађивати у настојањима везаним за стандардизацију и унификацију правила о режиму студија (наставни планови и програми режим студија у ужем смислу, прелаз са факултета на факултет и сл.), као и „улагати напоре ради остваривања сарадње приликом израде уџбеника, приручника, зборника, збирки избора репрезентативне литературе, практикума и других материјала за студиј и спремање испита“.

Међутим, многи у Споразуму предвиђени облици сарадње два факултета остали су само планиране жеље. Временом је престала и размена делегација наставника и сарадника два факултета, а сарадња два факултета свела се углавном на индивидуалне и неформалне сусрете наставника истих или сродних дисциплина. Стога је на обострану жељу и иницијативу, одлучено да се већ постојећи Споразум, који још увек важи, бар делимично „оживи“, у мери у којој то ополне прилике у којима данас делују научне и наставне институције и њихови посленици буду дозвољавале. У том циљу, дошло је до посете делегације Правног факултета из Загреба Правном факултету у Београду.

Посета је била реализована у периоду 16—18. мај 1989. године. За то време следећи наставници Правног факултета у Загребу одржали су предавања на Правном факултету у Београду: др Смиљко Сокол: „Делегатски скупштински систем и нови устав“; др Михаило Дика: „Улога процеса у остваривању грађанског правног поретка“; мр Јосип Крегар: „Веберијанска традиција у модерним теоријама организације“. После предавања, која су била одлично посећена, развила се садржајна дискусија, у којој су поред наставника узели учешће и студенти Правног факултета у Београду.

Посета делегације Правног факултета из Загреба била је и прилика за упознавање са Републиком Србијом. У том смислу, делегације два факултета посетиле су Маузолеј на Оplenцу, Правни факултет у Крагујевцу, манастир Љубостињу и Крушевцу, у коме су посетиле ЈО „Рубин“ и меморијални комплекс „Слободиште“. Две делегације примили су и поздравили председник скупштине Града Београда, Александар Бакочевић и ректор Универзитета у Београду, проф. др Слободан Ункович.

Поучене искуством у реализацији одредаба Споразума, две делегације су се споразумеле да утврде један много скромнији програм сарадње у две наступајуће школске године, не прекидајући тиме важност поменутог споразума. Закључено је да постојећи Споразум пружа велике могућности и даје широк простор за даљу сарадњу, те да га не треба мењати. У наредном двогодишњем периоду (школске 1989/90 и 1990/91) планирани су следећи облици сарадње два факултета: тематски сусрети делегација два факултета, који би се иначе одржавали редовно, сваке друге године, наизменично у Београду и у Загребу; сваки од факултета би упутио на сараднички факултет најмање једног сарадника ради студијског боравка у трајању од 15 дана; организовање, по могућности, заједничких научних скупова и саветовања о темама од општејугословенског значаја; да се, уколико финансијске могућности допуштају, ангажују по позиву наставници са другог факултета, нарочито у последипломској настави; ангажовање, кад год је то могуће и целисходно, наставника са сарадничког факултета у комисијама за оцену и одбрану докторских дисертација; размена рукописа у факултетским часописима „Зборник Правног факултета у Загребу“ и „Анали Правног факултета у Београду“; редовно периодично обавештавање о публикацијама наставника и сарадника два факултета; размена одбрањених докторских дисертација и магистарских радова; заједнички рад на утврђивању нацрта системских закона, што би значило конкретан допринос правне науке нашем законодавству.

Баш због тога што није претенциозан, што је обухватио облике сарадње који су примерени карактеру двеју институција, што не изискује нека већа материјална напрезања, што је у служби подизања квалитета научног и наставног рада у области права, овај програм има шанси да

буде остварен. Од две угледне научне и наставне институције, по природи ствари упућене на најтежњу сарадњу, очекује се да и чином реализације овог програма изразе и потврде свест о одговорности за стање у стварању и примени права у нас и развијеност наше правне науке.

У име Правног факултета у Београду, поздравне говоре одржали су декан Правног факултета у Београду, проф. др Љубица Кандић и проф. др Ратко Марковић у Београду, проф. др Ратко Марковић. „Анали” их објављују у овом броју.

др Ратко Марковић

ПОЗДРАВНА РЕЧ ДЕКАНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ, ПРОФЕСОРА ДР ЉУБИЦЕ КАНДИЋ

Поштовани друже Декане, уважене колеге, драги пријатељи!

Поздрављајући вас у име Правног факултета Универзитета у Београду, желела бих да вам кажем да смо веома задовољни што можемо да вам укажемо гостопримство на нашем Факултету и у нашем граду. Није случајно што наша два факултета повезују чврсте нити традиционалног пријатељства. Загребачки и београдски правни факултети спадају међу најстарије чланице Свеучилишта у Загребу, односно Универзитета у Београду. Њихов допринос развоју правне науке такав је да са пуним правом можемо истаћи да прелази југословенске границе. И у деветнаестом веку и у међуратном и послератном периоду на њима су стварали великани наше правне мисли. Дозволите ми да се у овом тренутку сетимо имена професора Франка, Андришића, Брајковића, Златарића, Хорвата, Живановића, Перића, Јовановића, Константиновића, Благојевића, Бартоша и многих других. Њихова дела уграђена су у темеље наше правне доктрине, а — када је реч о послератном периоду — и у основе правног система.

Сведоци смо да су током више деценија правни факултети у Загребу и Београду остваривали међусобну сарадњу у разним областима. Међусобно се интелектуално подстицали, наши су професори учествовали у многим научним пројектима и скуповима. Отвореност наших факултета показивала се и у томе што су београдски професори узимали учешћа у последипломској настави на факултету у Загребу и, обратно, загребачки професори су са уважавањем позивани на последипломске студије на Правном факултету у Београду.

У једном другом периоду сарадњу наших факултета обележавале су размене делегација. Инерцијом коју су наметнуле наше свакодневне обавезе дошло је до прекида ове традиције. Но, и поред тога, пријатељске везе су и даље трајале. С правом се може рећи да нема професора београдског Факултета који међу загребачким колегама нема искрених пријатеља.

У данашње време, време свеобухватне друштвене и економске кризе, настају нови изазови који би требало да подстакну успостављање и нових облика међусобне сарадње. Сведоци смо процеса суштинске демократизације југословенског друштва и покушаја да се оно преобрази на начин који би га укључио у савремене токове европске цивилизације. У таквим околностима видим могућности да се сарадња уздигне на квалитативно виши ниво. Углед наших институција, а пре свега њихов снажан кадровски потенцијал, омогућују нам да размишљамо и о заједничким наступима у пружању правног консалтинга југословенским и иностраним предузећима и о другим облицима сарадње. У току разговора које ћемо ових дана водити размотрићемо модалитете који би могли највише унапредити ову сарадњу.

Уважене колеге, дозволите ми да, на крају, истакнем своје уверење да у тежким временима, када се буде различите страсти и када се не тако ретко појављују и облици националне нетрпељивости, правна нау-

ка — посебно на нашим факултетима који су у њој несумњиво водећи — треба да представља мост споразумевања и дијалога. Сигурна сам да правни факултети у Загребу и у Београду могу и у овом домену дати суштински допринос, и то не само када су у питању СР Хрватска и СР Србија, већ и у укупним југословенским размерама.

У том духу, драги пријатељи, желим вам да се пријатно осећате у току ваше посете Правном факултету у Београду, граду Београду и Србији. Имајући у виду све оно што сам рекла о интелектуалним потенцијалима наша два факултета, с правом могу да закључим: *FIRMIS-SIMA EST INTER PARES AMICITIA* (Најчвршће је пријатељство међу једнакима).

ПОЗДРАВНА РЕЧ ПРОДЕКАНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ, ПРОФ. ДР РАТКА МАРКОВИЋА

Драги наши гости, колеге и пријатељи

Правни факултет је институција која ће у Србији навршити 1990. године век и по свог постојања, ако се као година његовог оснивања узме 1840. када је у оквиру Лицеја у Крагујевцу основано Православно одељење. Годину дана по оснивању, он је променио своје седиште, пребацивши се у Београд, тако да ће Правни факултет у Београду век и по свог постојања навршити 1991, када се спрема за велику прославу.

Међутим, институција Правног факултета у Србији је за неку годину и старија, ако се као година почетка рада Правног факултета у Србији узме 1838. година, када су у Крагујевцу установљени Гимназија и Лицеј. Касније је у оквиру Лицеја основано Правословно одељење („правословно оделеније“), које се већ од 1840. могло похаћати одмах по завршеној другој години филозофских студија, колико је трајала настава на Лицеју. На Правословном одељењу настава је трајала годину дана. Развој државе и потреба за образованим кадровима довели су касније до продужења наставе на Правословном одељењу Лицеја још за једну годину.

Кнез Михаило је 1841, јуна месеца, на предлог свог министра просвете, одлучио да Лицеј пресели из Крагујевца у Београд. У Београду настава на Правословном одељењу отпочела је 9. септембра 1841, приступном беседом новопостављеног „првог професора правословија“, Јована Раића. Под уставобранитељском владом, указом од 1849, школовање на Правословном одељењу продужено је још за једну годину, тако да је настава на том Одељењу од тада трајала три године. Законом о устројству Велике школе од септембра месеца 1863, Правословно одељење Лицеја постаје Правнички факултет Велике школе. Изменом овог Закона од 1896. прописано је да „предавање наука на свим факултетима траје четири године. Скраћени рок учења није допуштен ниуком случају. То се правило има одржати и при преласку ученика из једног факултета у други или из страних Факултета у наше“. Законом о Универзитету од фебруара месеца 1905. Велика школа у Београду проглашава се Универзитетом. Дотадашњи Правнички факултет Велике школе постаје Правни факултет Универзитета у Београду. Према Уредби правних факултета Универзитета у Београду, Загребу и Југљани од децембра 1938, на свим правним факултетима постојало је двадесет обавезних предмета, с тим што је касније унета и Филозофија права, док се на Правном факултету у Београду предавало и Шеријатско право.

После другог светског рата, одмах по ослобођењу земље, Правни факултет у Београду наставио је с радом у настави и с издавањем свог часописа, „Архива за правне и друштвене науке“. Од 1961, поред наставе на општем курсу, уведена је и последипломска настава. Касније су, увођењем специјалистичких курсева и курсева за иновацију знања, облици наставе били проширени. Данас се настава на Правном факултету у Београду на општем курсу одвија у трајању од четири године.

На Првој постоји осам предмета, од којих се један, Физичко васпитање, не полаже. На другој, исто тако осам, од којих је један страни језик. На трећој девет, од којих су два изборна, а један је страни језик. На четвртој девет, од којих су два изборна. Изборни предмети бирају се тако што се студент опредељује по свом нахођењу за једну од укупно осам опционих група. Дакле, оптира се за опциону групу, у којој су по два предмета на трећој и четвртој години везани, а не за предмете са једне листе опционих предмета. Магистарске студије на Правном факултету у Београду трају две године, а настава се одвија на 16 смерова. Специјалистичке студије се одвијају као специјализација у трајању од две године или као ужа специјализација у трајању од годину дана.

На Правном факултету у Београду, почев од 1977. постоји Институт за правне и друштвене науке, као ужа организациона јединица Факултета, која је приликом извршења својих научноистраживачких задатака самостална. Рад Института финансира се из средстава Фонда за научноистраживачки рад и усавршавање, као и из средстава која Институт оствари на основу уговора о финансирању појединих делатности, обухваћених планом и програмом научног и наставног рада повереног Институту.

Правни факултет у Београду располаже једном од најбогатијих библиотек правних и друштвених наука у Србији. Та библиотека основана је 1906. и она поседује више од 70.000 наслова књига и око 155.000 примерака књига, 2526 наслова часописа и око 100.000 примерака часописа, као и око 10.000 примерака законских текстова. У библиотеци се чувају докторске дисертације, магистарски радови и семинарски радови брањени на Правном факултету у Београду или на правним факултетима у земљи. Библиотека има развијену међурепубличку размену са свим стручним библиотекама у земљи и сарађује на изради каталога страних часописа у Народној библиотеци Србије, изради централног каталога у Библиографском институту, као и централног каталога у Универзитетској библиотеци.

Од 1906. Правни факултет у Београду покренуо је и врло уредно све до 1941. са прекидима за време првог светског рата, издавао свој часопис „Архив за правне и друштвене науке“. По ослобођењу „Архив“ је наставио да излази као факултетски часопис, да би затим постао орган Савеза удружења правника Југославије. Потом је Правни факултет у Београду 1953. поново покренуо свој часопис „Анали Правног факултета у Београду“, који данас излази двомесечно, као часопис за правне и друштвене науке.

Углед који има међу правницима код нас и у свету Правни факултет у Београду у великој мери дугује квалитетним наставницима које је имао. У почетку, Правословно одељење Лицеја имало је свега три наставника — Јована Раића, Јована Стерију Поповића и Игњата Станимировића, док данас Правни факултет у Београду има близу сто (98) наставника и сарадника. Први наставници на Лицеју и Великој школи, међу којима су се посебно истицали Јован Стерија Поповић и Јован Раић, дошли су из Војводине као факултетски образовани људи, спремни да помогну свом народу у формирању високошколске наставе. Иако се на плећа тих првих наставника, као утемељивача наставе права у Србији, свађивао велики терет, један међу њима, Јован Раић, сматрао је такво ангажовање националном и патриотском дужношћу. „Овом ћеду се — истицао је он — прави родољубци радо и весело подвргнути; а који такав није, тај и за нас није.“

Друге генерација наставника потицала је из реда српске интелигенције школоване у Немачкој и Француској. Многи од њих враћали су се у своју земљу не само с великим знањима него и с новим идејама о политичким слободама, па су били у првим редовима политичких и уставних борби за демократизовање друштвеног и државног уређења у Кнежевини и потом у Краљевини Србији. Неки међу њима, да поменемо само најпознатије, Димитрија Матића, Владимира Јовановића, Глигорија-Гигу Гершића, и Милована Миловановића, били су и опозиција против тадашњег режима просвећеног апсолутизма.

По чувењу не заостаје ни генерација наставника која је деловала пошто је Правнички факултет постао Правни факултет у оквиру Универзитета у Београду. Један број њих стекао је славу светски познатих имена, која се и данас цитирају у страним књигама и часописима. Од таквих поменућемо само два научна гороста — Слободана Јовановића и Тому Живановића. Посебно истичемо да је више угледних наставника било или су данас чланови Српске академије наука и уметности, док је један број наставника са научним статусом дописних чланова академија наука и уметности у другим нашим републикама. Међу академицима има и оних који су чланови иностраних академија наука (Јован Борбевић и Радомир Д. Лукић). Један број наставника има почасни докторат иностраних факултета. Из реда наставника Правног факултета у Београду бирано је и неколико ректора Универзитета у Београду. Треба још истаћи да је већи број наставника Правног факултета у Београду по позиву држао предавање на правним факултетима у иностранству и да су многи његови наставници учествовали с рефератима на бројним међународним скуповима у иностранству. Многи његови наставници су чланови међународних научних и стручних организација, а неки су били или су данас чланови управе или председници или генерални секретари тих међународних научних организација.

Угледу Правног факултета у Београду дали су свој допринос и његови студенти. Прва генерација ученика Лицеја, која је другу годину филозофије завршила у лето 1840, имала је 16 ученика, а од њих су 14 завршили школовање. У „Правословно оделеније“ уписало се у јесен исте године десет слушалаца, при чему су шесторица од њих били родом из Крагујевца. Приликом полагања првог полугодишњег испита нових правника, 3. фебруара 1841, били су присутни кнез, министри и саветници.

Данас је Правни факултет у Београду по броју својих номиналних студената раван осредњем граду. Према подацима којима располажемо, данас Правни факултет у Београду има око 33.000 студената. Разуме се да је та цифра нереална, јер се далеко мањи број студената активно укључује у наставу и извршава своје обавезе. Тако је Правни факултет у Београду школске 1988/89. уписао 3245 студената, од чега 2905 редовних и 340 ванредних. Уз то постоји још око 5000 студената који полажу испите и оверавају упис сваке друге године. Због прилика у којима се налази наше друштво, број новоуписаних студената Правног факултета у Београду се, последњих година, из године у годину, систематски смањује. Тако је Правни факултет у Београду школске 1980/81. уписао укупно 2.456 студената, од чега 811 редовних и 1.645 ванредних, да би већ ове, 1988/89. уписао свега 873. студента, од чега 585 редовних и свега 288. ванредних. Наредне школске године уписаће се за 10% мање и једних и других, дакле укупно 786 студената (527 редовних и 259 ванредних).

Исто тако, смањује се и број студената последипломских студија. Од 1949 до данас на Правном факултету у Београду докторирало је 630 последипломаца, а од 1961. до данас магистрирало је њих 772, док је усмени магистарски испит положило њих 11.821.

Данас се правни факултет у Београду налази пред прекретницом. Он више неће моћи бити масовна школа у којој су наставници преоптерећени испитима и предавањима. Број студената на општем курсу, као и последипломаца, рапидно се смањило и даље ће се смањивати, нарочито због ригорозности захтева за студирање последипломаца утврђених законом. Због тога се Правни факултет у Београду мора одговарајуће институционализовати и усмерити за бављење научним радом, као и правничком струком уопште. Нека искуства у томе он већ има, нека очекује да чује од свог драгог и старијег брата, Правног факултета у Загребу, при чему исто тако очекује да у проналажењу и остваривању таквих облика рада с њим заједно учествује. Нека томе, поред осталог, послужи и ово наше тродневно дружење које нам предстоји.

ГОДИШЊА СКУПШТИНА КЛУБА „FORUM ROMANUM“

Пуних деветнаест година, сваког петка, у предвечерње сате, један кутак Правног факултета у Београду, тих и готово не приметан током радне недеље, изненада оживи. Семинар 241, до тада само омања учионица и привремени смештај за два асистента гада прераста у Клуб љубитеља римског права и антике.

Већ више од годину дана пунолетан, FORUM ROMANUM доказује да је на најбољи начин искористио ентузијазам свог оснивача професора Драгомира Стојчевића, његових млађих колега и студената који су са много љубави подигли клуб на ноге. FORUM је данас један од најквалитетнијих, најмодернијих, мада и најстаријих облика алтернативне наставе који показује да се осмишљеном акцијом и заједничким деловањем професора и студената може разбити чак и тако тврд оклоп каква је онај којим се опасала настава на Универзитету. Под вођством професора Обрада Станојевића клуб је своја врата отворио и предавањима која, иако својом тематиком излазе из оквира древне историје, актуелношћу и занимљивошћу завређују позорност слушаца, а таква политика привукла је на дебатне састанке и много студената са других факултета. Тако се распон тема обрађиваних на FORUMU протекле године кретао од „Неолитске револуције и положаја жене у друштву“ (предавање које је одржао уважени гост из Француске, професор Жак Мишел), па све до психолошког тумачења треме на испиту. Спонтано дружење, пажљиво одабрана предавања, умне дискусије, заједнички вечерњи изласци и неизбежне екскурзије, учинили су да сваког петка просторије Клуба постају тесне за све знатижељне којима је FORUM ROMANUM прирастао за срце.

Тако је било и 7. априла 1989. када је (овај пут изузетно у амфитеатру II) одржана Годишња скупштина FORUMA уз обележавање годишњице смрти проф. Алберта Вајса и проф. Драгомира Стојчевића. После усвајања извештаја о раду додељене су дипломе и новчане награде најбољим студентима за радове приспеле на конкурс расписан поводом Дана студената. Награда из фонда проф. Драгомира Стојчевића додељена је Наташи Стојановић, студенткињи II године, за рад „Аграрни односи у раној римској Републици“; награда из фонда проф. Аристиде Теодоридеса припала је Драгани Марковић, такође студенткињи II године за рад „Маат — појам правде у старом Египту“, награду из фонда проф. Алберта Вајса освојио је Јовица Тодоровић, студент I године, за рад „Античко судско беседништво“. Потом су Андрија Прегер и др Драгољуб Поповић говорили о лику и делу професора Алберта Вајса од чије се смрти навршило двадесет и пет година, а своја сећања на професора Драгомира Стојчевића изнео је проф. Обрад Станојевић. У уметничком делу вечери којим је зачињена ова Годишња скупштина учествовали су чланови хора „Браћа Барух“, рецитатори „Друштва Перућинаца“ и глумица Мира Николић.

На крају ове пријатне, али сетне вечери, сви присутни су позвани да се окупе и идуће године када FORUM ROMANUM буде славио свој јубиларни, двадесети рођендан. Зато дозволите листу ових редова толчко слобода да свом драгом клубу упути прву честитку.

Војислав Станимировић

РЕЧ ПРОФ. АНДРЕЈЕ ПРЕГЕРА

Прошло је двадесет пет година откада нас је напустио проф. др Алберт Вајс, тај дивни и племенити човек, уважени професор, омиљени наставник, еминентни научник, популарни друштвени и јавни радник, вољени први човек јеврејске заједнице у Југославији.

Но, сви ови епитети и функције премало говоре о правој суштини личности Алберта Вајса — кога су интимнији пријатељи звали просто Алби. Пре свега, он је био човек који је волео не само своје пријатеље, не само своју ужу и ширу јеврејску заједницу, не само југословенске народе, већ нарочито *све људе*. Он се током целог живота и свим својим многобројним и плодним активностима залагао за једнаке услове живота *свих људи*, борио против насиља и дискриминације сваке врсте, против сваког зла кога људи наносе једни другима. Ту основну нит можемо да пратимо кроз цео његов живот. Већ у омладинском покрету у младим данима он је тражио да се јеврејски омладинци ангажују и у општој борби за социјалну правду, не ограничавајући се у томе на напредне јеврејске омладинске организације. Ту исту линију наставио је бранећи своје пријатеље и другове, као и друге оптужене, пред Судом за заштиту државе старе Југославије. Његова борба против антисемитизма и протужеврејских закона владе Цветковић—Мачек и њеног министра унутрашњих послова Корошца, борба против фашистичког притиска, ширења мржње и насиља пред сам почетак рата, није била искључиво заштита јеврејских интереса, већ дубоко начелна борба против једне идеологије и политике која је била против свега што је људско. Наилази рат, тешка искушења заробљеничког логора, општа катаклизма, страшна трагедија јеврејског народа. И опет Алберт Вајс, као лучоноша напредних мисли, мудар челник отпора против нацизма, храбри бранилац људског достојанства и међусобне солидарности заробљеника, сеје наду и подиже дух међу друговима и заточеницима исте судбине, дајући пример својим одмереним, али увек *поносним* држањем, односећи победу над бахатом ароганцијом нацистичке солдатеске.

Треба ли да нас чуди што је после рата А. Вајс у Државној комисији за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача где са немишљеном праведношћу и гвозденом правничком логиком истражује злочине тражећи кривце, *али само кривце*, без мржње према целим народима, без икакве тежње за осветом, без подложности предрасудама, без предубеђења и пренагљености. Како је био одличан правник и васпитаник у јеврејској *тежњи за правдом*, и овде је превагнуо његов чисти хуманизам. Као зналац новоутемељеног међународног кривичног права, он одлази на процес у Нирнбергу, да би својим знањем и способностима допринео раду југословенске делегације на том тешком задатку. И касније он је саветник наше амбаседе у Вашингтону приликом процеса о екстрадицији ратног злочинца Артуковића, припрема материјал за суђење слочинцу Ајхману у Јерусалиму, саслушава тог непријатеља људског рода, а његови радови о међународном злочину геноцида драгоцени су прилози истој тематици и истом настојању сузбијања нечовечности и дискриминације сваке врсте у међународној заједници људи.

И како је лепо рекао пријатељ и колега пок. А. Вајса, еминентни научник Андрија Гамс: Алберт Вајс се није спектакуларно супротстављао злу у друштву. Он је то чинио са скромношћу, увек постављајући насупрот злу нешто добро. И у свом педагошком раду, он је анализирајући историјске појаве, цивилизацију и културу, трагао за оним принципима који унапређују развој људског друштва ка вишем ступњу, ка већој хуманости и смањивању репресије.

Велики део своје активности Алберт Вајс посветио је јеврејској заједници. За време рата нас Јевреје задесила је највећа катастрофа у нашој историји, истребљење шест милиона Јевреја у Европи. Бол и патња због губитка уже породице (жене и сина) као и целокупне остале породице затекли су Алберта у заробљеничком логору. Као и све нас и њега је све двоструко болело: страшни злочини учињени над нашим најближим и над целим нашим народом.

У заробљеничком логору А. Вајс је делио патње, шиканирања, прогоне, глад са свим заробљеницима, а још поврх тога и специјалне прогоне који су додатно били управљени против Јевреја. Већ је и овде својом мудрошћу и храброшћу Алберт Вајс био прави гласноговорник и вођа свих јеврејских заробљеника. А после повратка кући, у тај болни и

жалосни повратак на разорена огњишта, у пустош без игде икога свога, без средстава за живот, без хране — он се заједно са својим друговима и сарадницима ставља на чело целе заједнице, организује обнову живота, обнову јеврејске општине и Савеза јеврејских општина, брине се за исхрану, смештај, увршћење у нови поредак повратника. Заједно с једном ерсном екипом пождртвованих младих људи Алберт Вајс полаже темеље обновљене јеврејске заједнице (свега 20% се спасло од истребљења у холокаусту), издејствује помоћ од државе и међународних јеврејских организација. Отада израста у вођу и учитеља целе јеврејске заједнице, али и у личног пријатеља сваког од нас. Он је подигао углед југословенског јеврејства у земљи и иностранству, а тај се углед повећао и угледом који је он лично уживао. Повео је заједницу путем који она и данас следи и зато је његова личност још увек међу нама, не само у успомени, већ у континуитету нашег рада који наставља правцем који је он зацртао.

У знак признања и сећања на Алберта Вајса подигнута је у Израелу шума названа његовим именом. И како је лепо написао један од његових пријатеља: шуштање лишћа у тој шуми причаће о човеку који је ведра чела и усправан као бор, радио, учио и борио се до последњег даха за човека и Јеврејина као човек и Јеврејин.

РЕЧ ДОЦЕНТА ДР ДРАГОЉУБА ПОПОВИЋА

Професор Алберт Вајс ступио је коначно, као доцент, на Правни факултет у Београду 1953, мада је још од 1947. предавао као хонорарни доцент. Постао је ванредни професор 1955, а редовни 1961. године. Осим на Правном факултету у Београду, његова делатност се одвијала и на Биској школи политичких наука, у Институту за међународну политику и привреду и у Институту друштвених наука. Професорова послератна правничка делатност била је обимна и није везана само за Универзитет. Професор Вајс никад није престао да буде и правник-практичар, а његове различите улоге на том пољу најбоље ће се описати ако кажемо да је био својеврстан саветник југословенске владе и посебно њеног министарства спољних послова за питања људских права и ратних злочина.

Човеков кратки век на земљи наставља се и продужава у сећањима оних који су га познавали и у његовим делима. Професор Вајс је на оба ова поља оставио дубок траг, који ни четвртина столећа, која нас дели од његовог одласка није могла да избрише.

Правничко дело професора Вајса могло би се представити као спој четири круга, који се вазда пресецају и преплићу. Можда би најпре требало поменути професоров редакторски рад на једном замашном научном пројекту који је у оквиру Института за међународну политику и привреду приведен крају 1953. године. Под руководством нашега професора настао је *Преглед међународних уговора и других аката од међународно-правног значаја за Србију од 1800. до 1918. године*.

Други круг делатности професорове простире се на међународно право. Из ове области професор Вајс је објавио велики број радова, који се могу груписати око појединих карактеристичних тема. Тако је о људским правима објавио три чланка, о геноциду два, о Ајхмановом процесу такође два, о тад још непресуђеном „случају Артуковић“ чак четири, а о разним другим питањима међународног права још десет радова. Сви ови радови били су објављени у раздобљу између 1946. и 1960. у разним домаћим и страним часописима, на српскохрватскоме, енглеском и француском језику.

Трећи круг професорове делатности обухвата рад на повести цивилизације. Професор Вајс је у овој области дао систематско дело у пет свезака, под насловом *Развитак цивилизације*, од 1961. до 1964. г. Дело,

на жалост, није имало настављача, те је ова дисциплина у нашој универзитетској средини занемарена, рекли бисмо — без икаквог оправдања.

Најзад, четврти облик професорове делатности долази у делокруг Катедре која се вечерас сећа свог негдашњег челника. То је рад на општој правној историји. Нека ми зарад наших гостију и оних који нису правници буде допуштено да подсетим на допринос професора Вајса у овој области. Професор је у тој дисциплини дао систематско дело, као уосталом и на пољу историје цивилизације, али је за разлику од ове потоње, у правној историји професор Вајс имао настављача, у лику данашњег декана овога факултета, професора Љубице Кандић. За живота је професор Вајс објавио два издања свога систематског рада, под насловом *Основи опште историје државе и права*, I део (1953. и 1959). Професор Љубица Кандић је, продужавајући професоров труд, објавила заједничко систематско дело, под насловом *Општа историја државе и права*. Овај коауторски уџбеник који се још увек користи, доживео је до данас петнаестак издања.

Запитамо ли се о вредностима научног доприноса професора Вајса на пољу правне историје, морали бисмо указати на две основне чињенице. Професор Вајс је најпре био родоначелник оне научне дисциплине која се под именом опште историје државе и права, или каквим сличним, предаје на свим правним факултетима у земљи. Пре рата се та дисциплина није неговала. Једном уредбом уочи рата било је предвиђено да се на београдском Правном факултету предаје упоредна правна историја, али тај предмет није био обавезан за студенте и остао је без систематског дела.

Друга чињеница на коју смо слободни да укажемо овом приликом представља срж професоровог доприноса науци о општој правној повести. То је концепција курса опште правне историје, па преко ове и концепција уџбеника. Ова је, упркос појави већег броја систематских дела у тој области, нарочито у новије време, остала надмоћна и у нашој правно-повесној књижевности још није превазиђена. Професор Вајс у своме курсу опште правне историје није само испољио сопствену ерудицију и високу културу, него је спретно комбиновао утицаје у оно време модерне совјетске науке с достигнућима немачке правне књижевности, коју је изврсно познавао. Тако је настао курс који је, услед ширине погледа и обиља података о развојку различитих правних система, управо неопходан југословенском студенту, као један од предмета који га уводе у правне студије у његовој доцкан уједињеној држави, у чијој се правној повести додирнују и преплићу утицаји различитих правних култура.

Због свих ових научних доприноса професор Вајс је у нашој правничкој и универзитетској средини оставио неизбрисив траг. Он траје не само у делима, него и у сећању оних који су га слушали и још увек га, као што је с многима у овој кући случај, памте као ерудиту који плени и привлачи слушаоца, као једног од најбољих предавача на нашем Факултету.

ПРОМОЦИЈА КЊИГЕ ЈУГОСЛАВИЈА, НАЦИЈЕ И ПОЛИТИКА АУТОРА ПРОФ. ДР РАДОСЛАВА СТОЈАНОВИЋА, НОВА КЊИГА, БЕОГРАД, 1989, СТР. 273

Правни факултет у Београду и издавач организовали су промоцију ове књиге 31. 05. 1989. године.

У пренуном амфитеатру II Правног факултета — што потврђује велико интересовање на Факултету и у јавности — одржан је разговор о овој актуелној књизи.

Поред аутора, представника издавача Слободана Филимоновића, књижевника Радомира Смиљанића, проф. др Браниславе Јојић, говорили су: проф. др Данило Баста, проф. др Андрија Гамс, др Коста Чавошки и проф. др Стеван Врачар.

РЕЧ ПРОФ. ДР ДАНИЛА БАСТЕ

Поштоване колегинице и колеге, драги пријатељи,

Хтео бих најпре да вас замолим за једно извињење декана нашег Факултета, проф. др Љубицу Кандић, која је желела да поздрави и отвори вечерашњи скуп, изненадна и неодложна обавеза спречила је да то учини. Пошто су и продекани службено одсутни, мени је неочекивано пало у део — па ми је дужност утолико пријатнија — да отворим ово вече посвећено промоцији књиге проф. др Радета Стојановића *Југославија, нације и политика*.

Мада књиге најбоље говоре саме за себе и мада су најречитије онда када их сами узмемо у руке — а књизи колеге Стојановића свесрдно желим да има што више читалаца — то ипак никако не значи да овакав вид јавних разговора о књигама нема свог посебног смисла и оправдања. Вечерас су тај смисао и оправдање још наглашенији, још значајнији неголи иначе. Јер оно о чему расправља и на шта нас подсећа књига проф. Стојановића, она чувена и далекосежна дискусија с уставним амандманима на нашем Факултету од пре осамнаест година, имала је судбинских, драматичних и драстичних последица не само по неке њене учеснике него и по цео Факултет. Ми се до дана данашњег, ни као појединци ни као установа, чији је задатак сазнање истине о праву, али и, ништа мање, борба за право и вредност које оно садржи, обезбеђује и оличава — ми се, дакле, до данас нисмо ослободили тешке море која нас притиска од оног злосрећног времена, времена обрачуна са тзв. либерализмом у Србији (као да либерализам, што и сама реч каже, није слобода), времена у којем су изрази „модерна Србија“ и „демократска Србија“ одједном постали погрдне речи и тешке политичке оптужбе. Има знакова — иако још не и опипљивих резултата! — да смо кренули у правцу обнављања и учвршћења достојанства ове наше заједничке куће. Моје је мишљење, а верујем да га и ви делите, да годину 1991, када будемо прослављали стопедесетогодишњицу постојања Факултета, који је с историјом нашег народа делио и зло и добро, нипошто не смо дочекали без потпуног и коначног, честитог и људски једино могућег разрешења тешких проблема и крупних последица насталих после поменутог дискусије. Нека вечерашњи разговор, поред осталог, буде и први одлучан корак у том правцу. Само ћемо тако, савладавши невоље и искушења прошлости, излечивши ране и превладавши огрешења, моћи да удовољимо задацима које имамо данас и који нас очекују сутра.

Две околности дају посебан печат и необичну боју, не мање драж и драматику, вечерашњем разговору (ни мени није лако да их без узбуђења поменем); прва, што се он одвија у истој оној просторији у којој је, пре више од шеснаест година, неколико наших колегиница и колега (неки су вечерас овде присутни) имало да поднесе крупне последице — најпре политичке а потом професионалне и људске — само због тога што су, усталом легално и морално, тражили милост за једног свог колегу, редовног професора, осуђеног на робију зато што је — данас то сви знају! — слободно и јавно изрекао истине које је каснија историја у потпуности потврдила и које ни данас нису превазиђене. Друга је околност та што учесници у вечерашњем разговору нису тек обични *судеоници* већ и *актери* оне уставне дискусије коју реконструише и којој нас враћа књига Радета Стојановића, и то актери чија ондашња реч није избледела ни после толиких година, нити је изгубила од своје аутентичности. Када буду објављени забрањени „Анали“, а покренута је иницијатива да се забрана укине, наша ће се јавност уверити да су (и какву су!) истину у оно време говорили људи с нашег Факултета.

Сигуран сам да нашег колегу, проф. Стојановића, аутора књиге о којој ће вечерас бити речи, није потребно посебно представљати. Он нам је свима добро знан и познат. Па ипак, две-три речи неће, верујем, бити наодмет. Угледан стручњак у области међународног права и међународних односа, о чему је објавио низ вредних и запажених радова, колега

Стојановић своју струку и свој позив не схвата уско и специјалистички, а понајмање неутрално. Зато не чуде његова шира научна интересовања, која иду све до горућих питања државне организације и политичког устројства данас и овде. Раде Стојановић је ангажован писац и то не крије. Како је ангажован, дакле врсту његовог ангажмана, свакако ће показати и вечерашњи разговор.

Дозволите да сада поздравим учеснике у разговору. На првом месту поздрављам уваженог професора Андрију Гамса, данас дојена наше грађанско-правне науке, али и писца књига о *Библији* и друштвеним борбама, Фројду и друштву и др. Поздрављам професора и драгог колегу Стевана Врачара, онога теоретичара који је у нашој послератној политичкој мисли међу првима заступао идеју и потребу политичког илурализма, због чега је често био нападан. Поздрављам свог друга и одважног колегу Косту Чавошког, који у својој кући (наглашавам реч „својој“, јер је овде студирао, овде докторирао, тј. овде поникао) има прилику и могућност да јавно наступи после многих година. Поздрављам директора и уредника издавачке куће „Нова књига“ која је објавила књигу проф. Стојановића, друга Слободана Филимоновића.

Захваљујем се свима вама који сте вечерас овде. Посебно се захваљујем непосредним учесницима у разговору. Њихов углед, њихово знање и њихов интелектуални став треба да пружи јамство за успех ове вечери.

РЕЧ ПРОФ. ДР АНДРИЈЕ ГАМСА

Проф. Гамс је у својој речи такође нагласио вредности књиге, пре свега компетентност аутора и актуелност основне теме у књизи: федеративног државног уређења у теорији, противречности и безизлазности нашег, у суштини конфедеративног уређења и могућности стварања успешне југословенске федерације која би се прилагођавала модерном економском и друштвеном развоју у Европи и свету. Књига садржи и друге изазовне теме од чијих разрешења зависи у великој мери будућност југословенске заједнице. Ипак, проф. Гамс сматра да Стојановићева критика Устава из 1974. није довољно радикална. Тај Устав је крив за жалосно стање нашег друштва, за економску, идејну и општедруштвену кризу, за обезвређивање права, а нарочито морала, за изоштравање друштвених сукоба, нарочито националних, за више од милион незапослених. Подсетио је на своју дискусију о тзв. „амандманима“ из 1971. коју је објавио под насловом *Историјски — промашај, научно — збрка*. Наиме, по њему тај Устав има два основна идејна извора — један чине Прудове незреле, научно скроз погрешне анархистичке концепције, а други извор је политичка линија која се испојила нарочито на Брионском пленуму 1966, а касније у тзв. хрватском „маслоку“ о потискивању Србије. Проф. Гамс поставља питање моралног оправдања оних који и даље хоће да задрже концепције тога Устава и поред свих невоља и штега (које су трпели чак и они региони због којих је Устав фактички био донет) које је Устав донео. Сматра да нови Устав који би требало што пре донети треба да напусти концепције Устава из 1974 — самоуправљање као глобални друштвени систем (не и реално могуће радничко самоуправљање које у одређеним формама успешно дејствује и на Западу), тзв. „самоуправно право“ базирано на „одумирању својине и државе“, а нарочито комунални систем као извориште злоупотребе права, „рефеудализације“ друштва, кобне кадровске политике и преливања друштвене својине у приватну, делегатски систем са посредним изборима, мешање јавног и приватног — уопште узев — монопол политичке власти и њено мешање у све области друштвеног, па чак и приватног живота. Уместо тога треба успоставити модерну државу која постоји у цивилизованом свету, која је базирана на робној привреди, са модерним парламентарним системом који пре или касније мора довести до вишепартијског система, јер без легалне опозиције, а пре свега без слободе штампе, не постоји могућност контроле власти и позивања на од-

говорност владајуће гарнитуре. Потребно је раздвајање власти на законодавну, судску и извршну, што и Стојановић нарочито наглашава; нарочито је важно нагласити да без слободног и независног судства нема здраве државе и здравог друштва. Да би Федерација заиста остала Федерација, а не конфедерација, потребна је јединствена легислатива уз јединствено судство и јединствену контролу примене права у имовинском праву и робном промету уопште; то је, уосталом, и услов постојања јединственог (а не заједничког) тржишта. Потребна је јединствена привредна, а пре свега финансијска и пореска политика. Потребан је јединствени систем одбране земље.

Што се тиче робне привреде — тачно је да она пре свега мора бити базирана на приватној својини, са чиме се слажу и Адам Смит и Маркс (иако дају различити смисао приватној својини и њеном друштвеном дејству). Но, приватна својина није више она која је постојала када је Маркс писао *Капитал* јер је подређена контроли и усмеравању друштва, нити је робна привреда иста. Но ако је код нас још увек потребно, због опасности наглих и непроучених конкретних промена у привреди, задржати друштвену својину која има континуитете са ранијом источносоцијалистичком друштвеном својином, треба јој дати робни облик њеним претварањем у деонице („акције“) јер се тиме, прво одређује њен носилац (што је данас спорно и у теорији и у пракси) и њена величина, затим се прецизирају права и обавезе носилаца. Разуме се, друштвену својину, али под јасним јавноправним режимом, треба задржати у великим системима (железница, пошта, основни извори енергије итд.).

Проф. Гамс се осврнуо и на тематску целину Стојановићеве књиге и везу са дискусијом о уставним амандманима на Правном факултету марта 1971. године. Као један од учесника у тој дискусији, нагласио је да су дискусанти који су указивали на идејне грешке и заблуде у амандманима тиме удовољавали не само својој научној свести него и грађанској дужности. Околност да су те критике биле оправдане с једне стране исцупљива дискусанте задовољством. Ипак, било би боље да дискусанти нису били у праву. Цео тај догађај требало би боље проучити и анализирати не само зато да би се утврдили чињенице, а први корак би био објављивање целе дискусије, него и да би се осветлио морални аспект тог догађаја. На пример, не би се смело заташкати да су неки људи који су одобравали „период“ Марка Никезића и Латинке Перовић и сарађивали с њима, после њиховог пада постали њихови оштри јавни критичари и ватрене присталице „амандмана“, односно каснијег Устава. Многи који су жестоко критиковали „великосрпске националисте“ и изрицали хвалоспеве „амандманима“ и Уставу данас жестоко критикују Устав и настоје да опет буду у редовима оних који су „у праву“. Требало би се упитати како је било могућно да су творци Устава, толико неповољног и штетног за Србију, одмах нашли екипу политичара у Србији који су им се ставили у службу, ревносно спроводили Устав и ревносно га бранили од критичара. Затим, зашто гро српске интелигенције није пружао отпор увођењу тог и таквог Устава. Околност што је „амандмане“, односно Устав, наметнула Партија, што је било супротно „партијској линији“ мериторно критиковати Устав, а нарочито његове основне концепције, могле су се критиковати само њене формулације — пружа, додуше, извесно објашњење, али не и довољно. Овде није у питању само сатисфакција онима који су претрпели разне невоље и непријатности због своје критике. Ради се о потреби оздрављења друштва, а први услов за то је морално оздрављење. А услов моралног оздрављења, између осталог, јесте потреба да се тачно утврде *чињенице*, без предубеђења и предрасуда, без њиховог провлачења кроз догме и дотеривања помоћу апологија, без оног опасног, а понекад и погубног информативног апарата који се зове пропаганда.

РЕЧ ДР КОСТЕ ЧАВОШКОГ

Хтео бих најпре да захвалим својим колегама и пријатељима који су ми указали част да говорим на промоцији књиге проф. Радослава Сто-

јановића *Југославија, нације и политика*. У њој су сабране расправе о уставним променама из последњих двадесет година. Посебну пажњу заслужује учешће проф. Стојановића у расправи о нацрту уставних амандмана из 1971. године. Он је већ тада далековидо упозорио да ће, уколико се усвоје амандмани, југословенска влада имати мање инструмената за очување јединства југословенског тржишта него што их је тада имала Европска економска заједница за одржавање заједничког тржишта. Штавише, уколико се амандмани усвоје, доћи ће и до формалне дезинтеграције Југославије. Посебно је истакао да ће се овим амандманима тек поставити национално питање у Југославији због цепања и дезинтегрисања народа који су измешани на овом југословенском простору. На крају је позвао српско руководство да не прави компромис, јер ће он бити катастрофалан. Уколико, пак, српско руководство ипак прихвати ове амандмане, Србија више неће бити држава. Тако је 1971. говорио проф. Радослав Стојановић, што сведочи не само о његовој далековидости већ и о интелектуалној храбрости, која је тада недостајала многим његовим колегама.

Поред ових благовремених упозорења да се ступило на пут дезинтеграције Србије и Југославије, проф. Стојановић је у овој књизи дао и врло темељну анализу међуетничких сукоба у Југославији између два рата. Посебно је приказао улогу Ватикана и Коминтерне као спољних чинилаца сукоба. Ово је мене навело да овом приликом нешто кажем о мукама и заблудама уједињења и противречној основи на којој је Југославија саздана. У темеље Југославије није уграђена само идеја о националном јединству југословенских народа већ и братоубилачки рат, па и геноцид, тако да су ове тврде чињенице пресудније утицале на одвијање потоње југословенске драме од првобитне варљиве вере да братство по пореклу и крви неизбежно ствара јединство и слогу. Да би уједињење вековима разједињених народа одиста било ваљано и постојано, обе стране морају у њега равноправно уложити и крв и кости. Улози, међутим, нису били равноправни, пошто је удео српске стране био несразмерно већи.

Још је већа невоља била у томе што су Хрвати и Срби ушли у заједничку државу из битно различитих разлога и са супротстављеним намерама и очекивањима. Знајући каква судбина очекује поражене Немце, Аустријанце и Мађаре, Хрвати су ушли у Југославију са жељом да не буду међу пораженим народима. Стога су се благовремено прикључили победничким Србима са уверљивим објашњењем да је реч о *јединственом* троименом народу. У противном, као лојални поданици двојне монархије, прошли би горе од Мађара који су потоњим мировним уговорима изгубили половину своје негдашње државне територије.

Сличне замерке могле су се упутити и српској страни, која се такође руководила одговарајућим проценама властитог интереса. Изнад свега, Србима је у том тренутку животни стало до уједињења са Хрватима и Словенцима да би тиме срушили Аустро-Угарску, свог главног и вечног непријатеља.

Тако су уједињењу у заједничку државу претходиле не само братска љубав и жарка жеља да се живи у јединственој држави већ и обострани рачун. А то је касније имало кобне последице по унутршње јединство и стабилност Југославије.

Књига проф. Стојановића, која ме је навела на ова суморна размишљања, представља јединствен покушај да се проникне у најдубље корене ове наше југословенске драме.

РЕЧ ПРОФ. ДР СТЕВАНА ВРАЧАРА

Ова промоција књиге није обична, попут мноштва других последњих година. Стицањем низа околности, књига је, у основи, једна специфична ознака времена: својом садржином, начином обраде, становиштем писца, итд. Али, сам чин промоције сада и овде то и непосредно показује.

Из одређених разлога, лично сам испуњен „тихим задовољством“, поготово што, ето, овим поводом и у овом чину учествујем заједно са својим драгим проф. Андријом Гамсом и мени особито драгим млађим сарадником др Костом Чавошким који се, ето, поново појавио у овој кући после неких петнаестак година. Има наизглед „малих догађаја“ који — као овај — имају, у ствари, дубље и далекосежније значење. За наш факултет, па и за ширу друштвену заједницу.

Указујући на ово, желим да подсетим на чињеницу да је овај факултет — не само као највиша наставно-научна установа неко и као једно од најзначајнијих жаришта српске културе — у својој безмало једноиповесковној историји, од 1841. године, имао бурну историју, делио судбину српске државе и српског народа. Било је славних, али и друкчијих времена. Било је светлих тренутака, али и тамних — како то, уосталом, неминовно бива у животу и трајању заједница и установа уопште. И баш зато, дозвољавам себи слободу да — без претеривања и патетике — приметим да је баш овај скуп један од оветлих тренутака ове наше куће, па је утолико и својеврсни белег неких драматичних збивања у две протекле деценије. Моје колеге, из старијих генерација, па и из средњих, добро знају на шта помишљам. А гостима само желим да кажем да је било тешких дана за целу кућу, за наставнички колектив, а нарочито за једну групу наставника. Али, било је и тренутака у којима је, мислим, достојно брањен и одбрањен високи углед овог факултета, његова светла традиција, достојанство одговорног и племенитог наставничко-научног позива, а особито онај људски интегритет наставника који су баш зато преузимали и превелике ризике, па били и подвргавани одређеним репресивним мерама властодржаца и моћника, пре свега оних у широј друштвеној заједници.

Ова књига проф. др Радослава Стојановића носи одређени печат свега тога. Штавише, рекао бих да су њене битне карактеристике својеврсни показатељ свега што поменух. Најпре, налазим да је њен аутор показао заиста висок степен компетентности захватајући веома сложен и актуелан предмет. Он је истакнут стручњак за међународне односе, али је, баш због тога, врло ангажован аналитичар сложених збивања у нашој земљи, посебно оних у вези с уставним променама. При томе, друго, наш аутор је заиста показао завидну смелост научника, па због тога и био један од запажених актера поменутих збивања. Наравно, с оним ризицима, тешкоћама, границама који су се наметали постојећом ситуацијом. Треће, књига је садржински и формално обележена изразитом разнородношћу: у њој доминирају веома ригорозне аналитичке студије; у њој налазимо смеле и озбиљне говоре аутора у разним приликама о уставним питањима; најзад, особито су занимљиве полемике које је аутор објавио у нашим листовима, реагујући на неке „критике“ којима је Србија „почастиована“ из Словеније и Хрватске.

При томе сматрам да је веома симптоматично, уосталом својствено српским интелектуалцима и раније и данас, ауторово казивање: „Не желимо ми у илузијама да ће нам се добро добрим вратити“ (стр. 242). На жалост, тако је било у прошлости, а није друкчије ни данас.

Међутим, Србија и српски народ — а пре свега њихови најугледнији представници — увек су постављали оне највише идеале, борили се за највише друштвене и људске вредности, најчешће подносили зато и најтеже жртве. Чинили су то несобично, без перфидних рачуница. И често и свесно опредељујући се за оно „нешто мрвица“ у остваривању тих идеала и тих вредности. Али „мрвица“ које више но ишта друго осведочавају величину једног бројчано малог народа. Зато смо поносни, али и широкогрудни чак и према онима који нам добро не желе.

Припремио: С. В